

Deumque compositum reddet et potentialem et mutabilem et accidentis capace. Si non est realiter distincta, quomodo fieri potest, ut entitative abesse a Deo poterit. Nullum enim est evidentiis realis distinctionis signum, quam separabilitas (1). Itemque quomodo additur vere voluntati divinæ nam additio realis sive modi sive cuiuslibet entitatis, quæ potuerit non addi, manifeste distinctionem implicat. Demum posse aliquid cum Deo identificatum entitative deficere, plusquam absurdum est; quia quidquid cum Deo identificatur Deus est, et necessario existit, nisi velis Deum esse ens contradictorium, idem simul necessarium et contingens in existendo. Denique perfectio, quæ entitative deficere potest, est admixta imperfectioni, nam imperfectio est posse deficere. Atqui Deo inesse nequit perfectio admixta imperfectioni. Ergo... Unde sententiam Cajetani, severiori nimirum sensu intellectam, plures, iique gravissimi Theologi etiam ex eadem sacra Prædicatorum Familia, severissime judicaverunt. «Nam Bañez illam appellat non bene sonantem, Medina ab omnibus reprobam, Navarrete nulla ratione defensabilem... Suarez censet illam non digne de Deo sentientem, Fonseca aliquanto audaciorum et parum tutam, Molina parum in fide securam et pias aures offendentem, Valentia absurdam apud omnes» (2). P. Tanner scribit ab omnibus rejici «tamquam absurdam, male sonantem et parum tutam in fide» (3). Illud vero nobis majoris momenti est, quod R. P. Franciscus Piccolomineus, Præpositus Generalis Societatis Jesus, in ea *Ordinatione pro studiis superioribus*, quam ex sententia Patrum peritissimorum in Congregatione generali IX^a deputatorum concinnatam, ad Provincias Societatis misit anno 1651, hanc inter propositiones theologicas doceri a nostratibus prohibitas ordine 24.^{am} notavit: *Circa questionem de actibus liberis Dei hæc statuimus: 1.^a Non doceatur a nostris sententia Cajetani. 2.^a Nec ulla alia,*

(1) Vide *Ontolog.* num. 104, pag. 319, 320.

(2) Cardin. Aguirre (*Theolog. S. Anselmi*, disp. 35, sect. 3, num. 27). Et vide Ruiz de Montoya (*De divin. volunt. disp. 13, sect. 1*), Fessolum (in 1.^{am} part. quæst. 19, art. 3, dub. 6, num. 78).

(3) *De Deo*, disp. 2, quest. 10, dub. 4, num. 10. Cf. Alarcon tract. 3, dis. 4, cap. 4, num. 2.

quæ cum sententia Cajetani coincidat, et modo loquendi tantum ab ea differat. 3.º Propter eam causam, non doceatur actum liberum Dei dicere aliquam rationem positivam, Deo intrinsicam, et in existendo contingentem (1). Plura si cupis, adi veteres scriptores (2).

176 β) *Sententia Patrum Fonseca, Salas et aliorum.* Petro Fonseca et Joanni Salas a multis communissime tribui solet, quam modo refutavimus, et ipsimet quoque discrete refutant, Cajetani opinio. Quidquid sit de hoc, doctrina Fonseca, quam Salas amplecti se profitetur (3), et plurimorum aliorum, qui pro aliis sententiis laudari solent auctoritate fulcire conatur (4), hæc continetur: α) actus liberi divinæ voluntatis, quatenus liberi sunt, non continent effecta resve externas, prout voluit Aureolus: β) *nec addunt ullam perfectionem, quæ in Deo potuerit non esse*, quemadmodum docuit Cajetanus, γ) *nec ullam relationem rationis: δ) sed solam extensionem non necessariam illius simplicissimi actus ad creaturas, in quo relatio ad eas fundatur*, ε) hæc vero extensio vel terminatio ad creaturas virtute solum distinguitur ab actu simplicissimo et necessario Dei (5) tamquam «modus quidam purus se habendi ad ejusmodi creaturæ» (6), qui tamen potuit deesse Deo, si nimirum divina voluntas non terminata fuisset ad esse reale creaturarum (7). Hanc doctrinam scripsit P. Franciscus Soarez lusitanus propugnari non solum a Fonseca et

Sententia Patrum
Fonseca,
Salas
et aliorum

(1) *Institut. Societat.*, vol. 3.^a, pag. 248, col. 1.^a Florentiæ, 1893.

(2) Suarez (*Metaphys. disp. 30, sect. 9, num. 11 seqq.*), Haunold. (*Theolog. speculat. lib. 1, tract. 1, cap. 4, paragr. 2*), Fonseca (*Metaphys. lib. 7, cap. 8, quæst. 5, sect. 3*), cardin. Aguirre (loc. sup. cit., sect. 3, num. 28 seqq.), etc.

(3) In 1.^{am} 2.^{am}, quæst. 6, tract. 3, disp. 1, sect. 8, num. 100 fin., et 104, 105 seqq.

(4) *Ibid.*, num. 97, 98.

(5) Ita Fonseca, *Metaphys. lib. 7, cap. 8, quæst. 5, sect. 4*, post medium, *Dicendum igitur...* Cfr. *ibid.* quæst. 4, sect. 5, *Docima conclusio*; et quæst. 5, sect. 4, vers. fin. *Adde quod...*; et sect. 5, *Ad secundum et ad tertium*, quibus in locis discrete habetur, extensiones vel terminationes ad creaturas solum virtute ac ratione distingui a divina essentia et actu necessario.

(6) *Ibid.* sect. 5, *Ad tertium*.

(7) *Ibid.* quæst. 5, sect. 4, et sect. 5, *Contra hæc tamen...*

Salas, sed etiam a pluribus recentioribus optimæ notæ in Academia Eboresi, in qua ipse docebat (1).

excluditur.

Crisis hujus sententiæ. Quamquam doctrina hæc, prout a P. Fonseca proposita, sat frequenter, ut nuper dixi tamquam identica cum Cajetani sententiâ judicetur; crediderim tamen eam haud ægrius, quam Cajetanica, in benigniori sensu intelligi posse. Primo enim Fonseca non semel repetit in locis laudatis, extensionem illam solum virtute vel ratione distingui. Secundo docet diserte extensionem illam nihil addere entitatis supra entitatem Dei, et si quam adderet, quantumcumque minimæ perfectionis, eam nullatenus potuisse deficere (2). Ex quo effici videtur ex mente Petri Fonseca liberum actum non importare rationem ullam realem, quæ entitativè deficere potuerit in Deo, sed solum quoad terminationem. Pater vero Salas non videtur posse excusari, nam manifeste admittit in Deo rationem aliquam positivam, quæ absolute deficere potuisset, ideoque videtur et modo rejectam in duriori sensu Cajetani sententiam aliis vocibus reintegrare, et illud ipsum docere, quod postea doceri in scholis nostris interdictum fuisse a R. P. Piccolomini paulo superius retulimus (3). Cæterum quidquid sit de hoc meo judicio, paucis me expediam ab opinione Patribus Fonseca et Salas vulgo attributa.

(1) *Curs. philosoph. De anim.* tract. 6, disp. 3, sect. 1, parag. 4, num. 451. Editio altera, Eboræ 1703.

(2) «Ad id autem, inquit, quod Cajetanus probatum supponit, eas perfectiones, quas inducit, potuisse in Deo non esse, quia sint liberæ, ac proinde non necessarie, dicendum est, non bene hæc duo coherere (uti diximus), et quod illæ sint perfectiones divinæ et quod potuissent in Deo non esse; quantumcumque earum perfectio imminuat. Cæterum quatenus nomine earum perfectionum non intellexit entitates ullas distinctas inter se, ut perspicuum est, sed simplicissimorum actuum illorum extensiones, nihil est, quod in ea probatione ab eo supposita reprehendendum sit; sed aliquid tamen, quod ad eam pertineat, paulo post explicandum». Fonseca, *ibid.*, quæst. 5, sect. 5. Adde section. 5.^{am} in fine ubi anacephaleosim totius questionis instituit.

(3) Vide Salas, *In 1.^{am} 2.^æ*, quæst. 6, tract. 3, disp. 1, sect. 8, num. 107, 108, 109.

Equidem sic existimo: Extensio illa et terminatio, quam actus liber divinæ volitionis supra necessarium addere dicitur, vel est modus ratiove aliqua realis, quæ subjective, ac prout est in Deo, sit ita contingens, ut potuerit non esse, quemadmodum videtur voluisse saltem P. Joannes Salas; vel ut, quin quoad suam entitatem deficere queat, possit tamen deficere quoad terminationem, eo fere pacto quo plures Doctores postea rem declararunt, ut mox videbimus. Si hoc postremum dicatur, idem judicium de hac doctrina ferendum est, quod paulo inferius feretur de illorum auctorum opinione. Si vero primum asseratur, hæc inde sequuntur absurda: a) dari in divina substantia compositionem et potentialitatem, quia realis ratio vel modus, qui ita est in Deo, ut potuerit absolute non esse, vel ita non sit actu, ut potuerit esse, si nempe voluisset Deus, quæ de facto liberæ non vult, non potest cum Deo identificari, sed realiter distinguitur, et recipitur in illo tamquam in suo subjecto. β) Illa ratio vel entitas realis aut est Deus ipse, aut non. Si est, Deus defectibilis est. Si non est, quomodo potest esse in Deo? nam quidquid est in Deo, actu purissimo, Deus est. Deinde vel est creatum vel increatum. Si increatum; ergo non potest non esse. Si creatum; ergo in actu purissimo et infinite perfecto aderunt actus producti et veri nominis accidentia. γ) Modus realis defectibilis est reapse entitas imperfectissima; quia defectibilitas est capacitas non existendi, vel capacitas ut sit nihil, posse vero esse nihil est magna imperfectio. Atqui nihil imperfectum cadere in Deum potest. Ergo modus ille extensionis divini actus, de quo loquimur omnino repugnat Deo. δ) Denique, ut alia omittam, hæc sententia, ad conciliandam libertatem cum immutabilitate excogitata, Deum vere mutabilem facit. Nam si volitio libera, quæ de facto est, importat realem modum aut rationem, quæ potuisset non esse; et si possibilis fuisset absolute in Deo ratio realis, quæ nunc de facto non est, videlicet volitio eorum, quæ de facto non vult, sed potuisset absolute velle; profecto Deus potuit se habere aliter in se ipso, quia potuit non habere modum realem, quem habet, et habere alium, quem non habet. Itaque in hoc sensu doctrina hæc in doctrinam Cajetani, prout superius rejectam, relabi videtur.

Opinio
illorum, qui
liberum
actum dicunt
supra
necessarium
addere rationis
relationem.

177. γ) *Succedit illorum sententia, qui dicunt, liberum actum præter divinum velle importare aliquam relationem vel respectum rationis ad objectum creatum, qui ita est de facto, ut potuerit non esse, et non fuisset, si Deus non voluisset tale objectum. Cum ergo ejusmodi respectus nihil reale ac distinctum ab actu necessario ponat in Deo, habetur Deum posse absque immutabilitatis et simplicitatis suae detrimento denominari vel non denominari libere volentem, prout sit vel non sit in illo ejusmodi respectus. Multis tribuitur hæc doctrina, ac præsertim Thomistis, et nominatim Capreolo (1), Ferrariensi (2), Sylvestre (3), Bañez (4), Zumel et Gonzalez (5), Nazario (6), Carmelitanis Salmanticensibus (7), itemque quibusdam nostratibus, ut Becano (8), Suarez (9), Molinæ (10), immo et P. Gabrieli Vazquez (11); qui omnes aliique affirmant cum S. Thoma (12) liberam volitionem Dei respectum quemdam rationis importare ad objectum suum, idque ita generatim assertum, vix esse potest, qui non libenter admittat. Ex quo patet illico, magnam videri esse confusionem et æquivocationem in laudandis prædictis auctoribus, quæ vitanda omnino est. Nam variis modis intelligi potest volitionem liberam Dei importare respectum rationis ad rem amatam, primo ita ut hic respectus pertineat ad *intrinsicum constitutum* liberi actus, prout quidam veteres insinuare videntur; secundo ita ut relatio illa se habeat*

- (1) 1.^a dist. 45, quæst. 1, art. 2, in respons. ad argument. contra 1.^{am} et 2.^{am} conclus.
 (2) In lib. 1.um *Contra Gent.* cap. 75, 76.
 (3) In *Conflato*, 1 p. quæst. 10, art. 2.
 (4) In 1.^{am} part. quæst. 19, art. 2.
 (5) Apud Joan. a S. Thoma, *Curs. Theolog.* tom. 3, quæst. 10, disp. 4, art. 3, num. 10.
 (6) In 1.^{am} part. quæst. 19, art. 2, controvers. unic.
 (7) *Curs. Theolog.* tom. 2, tract. *de voluntat.* disp. 7, dub. 4, et dub. 7, num. 58.
 (8) Tract. 1, *De Deo*, cap. 11, quæst. 4.
 (9) *Metaphys.* disp. 30, sect. 9, num. 47, seqq.
 (10) In 1.^{am} part. quæst. 14, art. 15, et quæst. 19, art. 2, disp. 2,
 (11) In 1.^{am} part. disp. 80, cap. 2.
 (12) S. Thom., *de verit.*, quæst. 23, art. 4, 1 p. quæst. 13, art. 7, corp., et ad 3.um; quæst. 14, art. 15, ad 1.^{am} etc.

concomitanter vel *consecutive* ad actum liberum, quin illius ingrediatur constitutionem, vel etiam ita ut prædictus respectus aut relatio fingatur, et adhibeatur a nobis ad rem aliquo modo intelligendam, prout sæpe facit intellectus in aliis rebus. Hunc tantum sensum intendunt plures scriptores libero actui tribuentes rationis respectum, adeo ut quidam horum, v. g. Suarez (1) et Capreolus apud ipsum, diserte moneant actum liberum non posse *constitui* per talem respectum. Sit ergo

Crisis hujus sententiæ. Cum dicitur actus liber Dei respectum rationis importare ad objecta creata; vel sensus est actum illum formaliter constitui aut compleri per ejusmodi respectum, vel tantum præbere fundamentum ad hoc ut respectus aliquis in illo consideretur. In primo sensu opinio falsissima est, in altero verum quidem dicit, sed nihil, continet ad rem explicandam conducens. Ergo prætermittenda est hæc doctrina.

Probatur Minor per partes: 1.^a Falsum est, quod actus liber formaliter consistat in relatione rationis. Primo quia, ut nervose argumentatur Basilius Legionensis, «Deus in re est actu volens. Ergo in re est quiddam est necessarium, ut actu sit volens. At in re non existit respectus rationis formaliter. Ergo respectus iste necessarius non est, ut Deus sit actu volens» (2).

Præterea relatio rationis dicitur ea, quæ fabricatur vel consideratur tamquam existens in re ab intellectu. Ergo respectus formaliter constituens actum liberum Dei, vel esset fabricatus a creato intellectu, vel a divino. *Non ab intellectu creato*, quia liber actus Dei jam ab æterno constitutus est, siquidem non in tempore, sed ab æterno Deus libere voluit quiddam præter se voluit; nullus autem creatus intellectus ab æterno existit. Ut omittam nunc, quod, etiamsi ab æterno

(1) Vide Suarez (loc. cit. num. 31). Et lege Salmanticenses (*Curs. Theolog.* tom. 2, tract. 4, disp. 7, dub. 7, paragr. 4, num. 58).

(2) Apud Revmum. Dom. Petrum de Godoy, O. P., Episcop. Oxomens. (*Disputation. theolog.*, tom. 2, quæst. 19, tract. 6, disp. 48, paragr. 3, num. 44), et Gonet (*Clypeus thomist.*, tom. 1, disp. 3, art. 2, num. 58).

*spenditur.

existisset creatus intellectus, per se videtur inconueniens et absurdum, ut prædicatum reale atque intrinsecum Dei per operationem intellectus creati perficiatur. *Non ab intellectu Dei*; tum quia ex communissima sententia ab intellectu divino nulla fabricantur entia rationis; tum quia, licet hoc permitteretur, relatio rationis, etiam prout fabricata vel considerata a divino intellectu, nihil potest conferre ad constituendum actum liberum. Sane prius prioritate rationis est, quod Deus libere velit creaturam, quam quod intelligat se libere illam velle, idque considerando fabricet respectum illum, qui est ens rationis. Ergo liber actus et quidquid ille in se atque a parte rei addit supra velle divinum absolutum, antecedit respectum rationis. Secus, quoniam velle creaturas in Deo ratione prius est, quam cognoscere hunc actum volendi creaturas, et considerando respectum ad illas, in illo priori Deus necessario vellet eas. Et quia quod Deus necessario vult, non potest postea libere velle; et quia aliunde cognitio, qua Deus actum suæ volitionis considerat, utpote quæ pure speculativa est, non potest illius naturam talis actus mutare; tandem sequeretur in illa sententia, Deum omnia reapse velle necessario. Demum si Deus prædictam relationem rationis fabricaret, vel fabricaret actu necessario vel libero. Si necessario, respectus ille foret necessarius, ac prinde quomodo posset constituere liberum actum? Si libero, jam ante fabricationem talis respectus adesset liber actus.

2.º *Dicere quod actus liber addit respectum rationis fundamentaliter*, seu quod addit aliquid fundamentum præbens, ut respectus hujusmodi fabricetur, vel ut cogitur cum tali respectu, verum quidem dicit, non tamen explicat naturam actus liberi divini. *Verum dicit in primis*, quia quamvis in Deo non sunt relationes reales ad creaturas; nos tamen intelligere non possumus Deum velle aliquid extra se, nisi cogitando relationem quamdam in Deo ad rem amatam. Ratio vero ea esse videtur, tum quia volitiones nostræ realem ad objectum important relationem; tum quia cum divinum esse ac velle in se ipso non immutetur, sed eodem modo se habeat, sive terminetur, sive non terminetur, intellectus noster non potest apprehendere, quandonam vel quomodo terminetur ad objectum, nisi considerando respectum aliquo modo colligantem

Deum cum re, quam de facto vult, cum potuisset non velle (1).

Addidi vero solum hoc nullatenus rationem actus liberi explicare. Quia præcise hoc est, quod inquirimus, et scire volumus omnes, quid tandem rei sit in actu libero id, unde respectus rationis consequitur, vel quod fundamentum præbet intellectui ad hujusmodi relationem considerandam; quod donec aliquo modo declaretur, nihil promittit, quod ad propositam questionem solvendam faciat. Nam fundamentum, in quo talis relatio rationis niteretur, non potest esse aliquid extra Deum, ut satis constat ex dictis contra eos, qui actum liberum constitui, aut certe compleri, volunt per aliquid extrinsecum. Ergo debet esse aliquid intra Deum. Quidnam vero est illud? *Nec dicas nihil vetare*, quominus aliquid extrinsecum fundet respectum rationis, quem liber actus importat; sicut relatio rationis, quam scientia libero Dei habet, fundatur in ipsis rebus creatis, quas scientia visionis refert eo modo, quo a parte rei contingunt.—*Est enim in hoc magnum discrimen inter scientiam visionis liberam et volitionem*, nam scientia hæc, quemadmodum recte docet P. Franciscus Suarez, «ut ex simplici intelligentia fiat visio, et præter res possibles se extendat ad repræsentandas res existentes, supponit in objecto aliquam varietatem pro aliquo tempore, cui æternitas cõexistit, vel saltem supponit aliquid decretum liberum divinæ voluntatis, et ita ibi intelligi potest extra ipsam scientiam aliquid fundamentum vel principium illius relationis; at vero in voluntate nihil supponi potest, sed omnis varietas, quæ in objectis intelligi potest, ab ipsa voluntate trahit originem. Et ratio a priori est, quia scientia, etiam ut terminata ad talia objecta contingentia, non est in se formaliter libera, sed necessaria ex præsuppositione talis objecti existentis vel futuri; at vero voluntas, ut terminata ad talia objecta, est formaliter libera, et ideo illa relatio in scientia posset intelligi per modum cujusdam respectus resultantis necessario in ipsa, posito altero extremo, scilicet objecto scibili, in esse veri seu scibilis; in voluntate autem non potest ita intelligi, sed primo ac per se originem trahit

(1) Vide Suarez, *Metaphys.*, disp. 30, sect. 9, num. 31.

ab ipsamet voluntate, omnibus aliis eodem modo se habentibus; et ideo intime in illa esse debet fundamentum talis respectus (1).

Nodus ergo difficultatis prorsus in hoc repositus est, quidnam sit fundamentum istud in divina voluntate. Non enim potest esse ipsum velle Dei necessarium ut sic, quia illud semper idem remanet, ac necessarium est, nec proinde potest fundare relationem liberam. Nec potest esse aliquid superadditum supra istud velle divinum necessarium; quia illud deberet ex altera parte esse reale et non pure rationis, ut ex dictis patet; ex altera vero parte aliquid non necessarium, tum quia dicitur esse quiddam additum ipsi velle necessario, tum quia entitas necessaria non magis posset esse fundamentum respectus liberi, quam ipsum velle necessarium ut sic. Ergo debeat esse aliquid liberum, vel tale quod deficere possit. Atqui hoc est incidere in sententiam Cajetani et Salas. Vides ergo sententiam illorum, qui actum liberum in respectu rationis reponunt, etiamsi respectus hic non formaliter, sed tantum fundamentaliter sumatur, reapse non solvere nostram questionem (2).

Communior
veriorque
sententia.

178 δ) *Longe communior est sententia tenens actum liberum Dei constitui formaliter per aliquid adequate intrinsecum entitative necessarium atque indefectibile, ac terminative contingens et defectibile, ideoque actum liberum esse ipsum actum necessarium, prout contingenter terminatum ad res creatas; et sic libertatem stare posse in Deo absque præiudicio immutabilitatis (3). Doctrina hæc videtur haud obscure contineri hoc Aquinatis testimonio: Voluntas namque sua (Dei) uno et eodem actu vult se et alia; sed habituudo ejus ad se est necessaria et naturalis. Habituudo autem ejus ad alia est secundum convenientiam quamdam, non quidem necessaria et naturalis, neque violenta aut innaturalis, sed voluntaria (4). Ubi nomine habituodinis videtur intelligenda esse terminatio, quæ a nobis insta-*

(1) Suarez, *ibid.*, num. 73.

(2) Cfr. Suarez, *loc. cit.* num. 31-35.

(3) Modus quidam sententiam hanc declarandi a recentioribus excoegitatus in postremo hujus articuli paragrapho expenditur.

(4) S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 1, cap. 82, lin. Cir. 1 p. quest. 19, art. 3, ad 6.um

relationis cujusdam concipitur, non est autem vera relatio; nam in Deo relate ad creaturas non datur ex S. Thoma realis relatio, nec relatio rationis potest actum liberum realissimum constituere, ut jam probatum est. Eadem sententia frequentissima est apud Thomistas (1), Scotistas (2) et nostrates (3), sive veteres sive recentiores: et pro eadem laudantur etiam plures prisca Scholastici, ut Scotus et Henricus Gandavensis (4), et alii posteriores, ut v. g. Curiel (5), Zumel (6), Marcus Struggl (7), etc. Approbanda et cæteris præferenda est hæc doctrina. Sit itaque

approbatur.

(1) Vide v. g. Alvarez (*De auxiliis* disp. 7, num. 32), Godoy (*In 1.^{am} part.*, tom. 2, tract. 6, disp. 48, paragr. 5, num. 83, seqq.), Joann. a S. Thoma (*Curs. Theolog.* tom. 2, quest. 19, disp. 4, art. 4), Gonet (*Clypeus Thomist.*, tom. 1, tract. 4, disp. 3, art. 2, paragr. 5, num. 60 seqq.), Billuart (*De Deo*, dissert. 8, art. 4), Gottü (*Theolog. Scholastico-dogmat.*, tract. 5, quest. 3, dub. 4), Salmanticenses (*Curs. Theolog.* tom. 2, tract. 4, de volunt. disp. 7, dub. 7), cardin. Aguirre (*Theolog. S. Anselmi*, disp. 37), etc., etc.

(2) Vide Smisich (*tom. 1, tract. 2, disp. 3, quest. 1*), Vulpem (*tom. 2, part. 1.^a, quest. 19, disp. 31, art. 4*), Mairium (*Disput. Theolog.* tom. 1, disp. 2, quest. 4, art. 3), etc.

(3) Vide Suarez (*Metaphys.* disp. 30, sect. 9, num. 35 seqq.), Didac. Ruiz de Montoya (*De divin. volunt. disp. disp. 11, sect. 3*), Valentia (*In 1.^{am} part. disp. 1, quest. 19, punct. 3 et 4*), cardin. Tolet. (*In 1.^{am} part. quest. 10, art. 2, sub fin.*), Tanner (*tom. 1, disp. 2, De Deo, quest. 10, dub. 4*), Raynaud. (*Theolog. natur.*, dist. 8, quest. 2, art. 4), Martinon (*disp. 14, sect. 4*), Gaspar Hurtado (*Disp. 7 de volunt. Dei*, diffie. 2), Izquierdo (*De Deo uno*, tract. 10, disp. 31, num. 291), Mueratium (1 p. disp. 32, sect. 3), Compton (*De Deo*, disp. 36, sect. 7), Albertin. (*tom. 1, Princip. 6 philosophico*, coroll. 2, quest. 2, num. 33), Rhodés (*De Deo*, disp. 4, quest. 2, sect. 2, paragr. 2), Haunold. (*Theolog. specul.*, tract. 1, cap. 4, controv. 1, paragr. 6), Esparza (*In 1.^{am} part. lib. 1, quest. 21, art. 20*), Anton. Mayr (*Theol. Scholast.* tom. 1, tract. 1, disp. 4, quest. 1, art. 2), Soarez lusitan. (*De anim.* tract. 6, disp. 1, sect. 1, paragr. 7), Joann. Ulloa (*De Deo*, disp. 1, cap. 6), Dominic. Viva (*Theolog. scholast.*, tom. 1, par. 1, disp. 3, art. 2), Joseph Araujo S. J. (*Curs. Theol.* tom. 2, disp. 15, artic. 3).

(4) Apud Ruiz de Montoya, *loc. cit.*

(5) Controv. 7, in cap. 4 *Spientiar.* art. 3 a num. 106.

(6) *Variarum*, tom. 2, post. conclus. 5.^{am}

(7) *Theolog. univers.* tom. 1, controv. 1, diap. 5, quest. 2 art. 3.

PROPOSITIO 4.^a Actus liber Dei non potest re atque entitative distingui a necessario, sed tantum ratione; quia ipsemet simplicissimus et indivisibilis actus volitionis, qui necessario terminatur ad Deum, dicitur, et est liber, quatenus indifferenter vel non necessario terminatur ad res creatas: unde amice cohæret divina libertas cum immutabilitate.

Actus liber Dei non distinguitur a necessario: sed ipsemet simplicissimus actus volitionis, qui necessario terminatur ad Deum, dicitur et est liber, quatenus indifferenter terminatur ad res creatas:

Probatur prima pars 1.º Actus liber Dei in primis habet aliquam indifferentiam vel contingentiam, eamque talem, quæ non importet potentiam deficiendi quoad entitatem suam. Nam nisi habeat indifferentiam quamdam, nullatenus discrepabit a necessario; si vero deficere posset quoad entitatem suam, essentia et voluntas divina mutabilis foret, utpote quæ indifferens esset ad recipiendum vel carendum actus liberi entitate. Atqui si dicamus actum liberum esse ipsum actum necessarium, prout contingenter terminatum ad creaturas, actus ille et est indifferens et est entitative indefectibilis quoad entitatem. Ergo...

Prob. 2.º Actus liber, ut superius probavimus, implicat denominationem intrinsecam, ac proinde perfectionem Deo proprie convenientem. Atqui aliunde perfectio huiusmodi non potest esse actus aliquis, qui possit in Deo esse ac deficere, advenire ac recedere, ut constat etiam ex probatis in præcedenti paragrapho. Ergo erit actus entitative ac re idem cum ipso actu necessario atque absolute indefectibili, qui est ipsa divina essentia.

Probatur 3.º simulque declaratur tota propositio. Velle divinum, utpote identificatum cum ipsa Dei essentia, est actus purissimus infinitus in genere entis et in ratione appetitus, Ergo unicus actus erit, sicut ipsa essentia, in se simul ab æterno continens totam perfectionem et actualitatem omnium actuum volitionis, quos habere creatura posset successive circa bona quæcumque, illis omnibus æquivalens in perfectione, immo superans eos in infinitum. «Ergo ille actus ex vi suæ simplicissimæ entitatis, quam totam necessario habet, est sufficiens ad attingendum omnia objecta volibilia, unumquodque secundum rationem et capacitatem suam; in illo igitur actu est tota actualitas necessaria, ut amet Deus

seipsum propter se, et alia propter ipsum, et se ut finem, alia ut media, et se necessario, quia hoc exigit bonitas sua, et alia libere, quia non amplius requirit finis aut objecti bonitas. Cum ergo amat Deus alia a se, non alio actu nec per aliquid additum actui vult, sed illomet quo se amat, et quo posset non amare alia, si vellet» (1).

Hinc multiplex eruitur discrimen inter increatam et creatam libertatem. 1.º Actus liber creatus multiplex est respectu diversorum objectorum et distinctus a necessario; actus vero liber Dei unicus est respectu omnium, idemque cum necessario, et sic quæ creaturæ multis et contrariis actibus volunt, Deus vult unico, immo vero eodem vult quædam, quædam alia non vult. 2.º Actus creatus liber est contingens entitative seu talis, qui possit produci vel non produci activitate potentiæ liberæ, actus vero liber Dei entitative non est contingens, sed necessarius et indefectibilis, ideoque æternus. 3.º Actus liber creatus quamvis sit contingens vel indifferens quoad esse vel entitatem suam, non tamen quoad terminationem, qua hic et nunc tale objectum respicit, quia præcisè actus liber est formale exercitium actualis tendentiæ indifferents ad objectum. Quare potest quidem potentia libere tendere vel non tendere ad aliquod objectum, quatenus potest ponere vel non ponere actum; eo tamen semel posito, et quamdiu ille durat, jam non potest consequenter hic et nunc non tendere, vel aliter tendere. Actus autem liber Dei, cum entitative sit necessarius, est indifferens objective aut terminative, quia idem permanens quoad esse vel substantialiter, potest denominare, vel non, objectum actu amatum et non amatum (2).

Secunda pars propositionis sequitur ex prima. Quia libertas non potest repugnare immutabilitati, nisi ratione potentialitatis physicæ vel indifferentiæ subjectivæ, quam importat in creatis; sublata ergo huiusmodi potentialitate et identificato entitative actu libero cum necessario, nihil, est timendum immutabilitati divinæ.

Multiplex discrimen actus liberi divini et creati.

unde amice cohæret immutabilitas Dei cum libertate.

(1) Suarez, *Metaphys. disp. 30, sect. 9, num. 37*. Cfr. Toletus, In 1.^{am} part., quest. 17, art. 2 lin.

(2) Cfr. Suarez, *Metaphys. disp. 30, sect. 9, num. 39-42*.

Objectiones
quædam
solatæ.

179. **Dices 1.º** Doctrina hæc contradictoria in unum conjungit, nempe necessarium et contingens. Ergo vera esse nequit.—**Respondeo, neg. antec.**, cujus probationem *dist.*: ex præjecta sententia liber actus foret simul necessarius et contingens sub eodem respectu, *neg.*; sub diverso, *conc.*, quia foret necessarius quoad entitatem, et contingens quoad terminationem, et quidem non quoad terminationem, ad omne objectum, nam velle divinum necessario tendit ad bonitatem Dei, itemque ad possibilia per complacentiam quamdam, sed tantum quoad objecta creata vel creanda.

Dices 2.º Terminatio ista contingens est relatio quædam exurgens in divina voluntate ex rebus ipsis existentibus, utpote correspondens illi relationi, qua res ipsæ ad Deum tamquam ad causam sui *esse* referuntur. Ergo actus liber non completur adæquate per aliquid intrinsecum divinæ voluntati, sed requirit externum terminum tamquam sui constitutum.

Respondeo, neg. anteced.; quia terminatio ista divinæ voluntatis se habet respectu rerum creatarum instar causæ illas in *esse* ponentis. Quare terminatio illa importat in Deo rationem quamdam præbentem nobis fundamentum ut, illam concipiamus per modum relationis cujusdam transcendentalis, terminatæ ad res creatas, ad similitudinem causarum secundarum, quæ ordinem ac respectum transcendentalem important ad effectus natura saltem antecedentem illorum *esse*. Hujusmodi ergo habitudo et ordo divinæ volitionis ad res creatas distinguendus est ab illa relatione rationis, quæ in Deo concipitur resultans ex creaturarum effectione ac respondens reali relationi, qua illæ realiter referuntur ad suum Creatorem: nam ista relatio est prædicamentalis, qualis generatim solet inveniri inter causam et effectum, fundata in illius actione productiva.

Dices 3.º Dari potest actus volendi necessarius, quin Deum denominaret alia volentem, in hypothesi videlicet quod Deus nihil aliud vellet, et etiam respectu eorum, quæ de facto non vult. Ergo actus liber Dei nequit esse idem cum necessario.

Respondeo, dist. anteced. Dari potest actus necessarius quoad entitatem, quin Deum denominet, etc., *conc.*; quoad

terminationem, *neg.* Et *contradistinguo* conseq. Actus liber non potest esse idem cum necessario quoad terminationem *conc.*; quoad entitatem, *neg.*

Dices 4.º Volitio libera, qua talis, potest non esse. Atqui nihil Deo adæquate intrinsecum potest non esse. Ergo actus liber Dei non potest esse adæquate intrinsecus.—**Respondeo, dist. Major.** Volitio libera, qua talis, potest non esse quoad suam entitatem, *neg.*; quoad suam terminationem, *conc.* Et *contradistincta* Minore, *neg.* conseq.

Instabis. Terminatio illa non necessaria liberi actus ad res creatas vel est vera formalitas intrinseca Deo, quæ deficere intrinsece potuerit, vel non. Si est intrinseca formalitas intrinsece defectibilis, quomodo non differt realiter ab actu necessario, in quo deesse potest absolute talis terminatio? ideoque quomodo non inducit compositionem et potentialitatem ac mutabilitatem, prout contra Cajetanum arguebamus? Si autem terminatio illa non est formalitas intrinsece defectibilis, quid est tandem quod actus liber necessario superaddit? nam per illam terminationem contingentem constituitur, ac distinguitur a necessario. Additne aliquid pure extrinsecum? Indicimus in Aureoli aliorumque sententiam primo loco exclusam. An confugies ad aliquid pure rationis? Verum prædicatum ac denominatio realissima, qualis est libertas actus, constitui nequit per ens rationis, quomodo arguebamus adversus opinionem constituentem liberum actum per rationis respectum. Ergo ista quoque communissima sententia vel nodum insolutum relinquit, vel in aliquam ex superioribus rejectis relabitur.

Respondeo. Objectio hæc viros doctos, liberum actum Dei reponentes in ipso actu necessario prout ad res creatas indifferenter terminato, in duas scindit partes, quarum singulæ non eundem apud omnes patronos tenent modum rem declarandi: tanta est arduitas propositæ questionis, quam nemo speret enodatam videre, donec liceat in patria beatifico frui essentiæ divinæ conspectu. Interea ut appareat, quousque pertingere potuerint hac in re summorum ingeniorum conatus; en ambas postremæ difficultatis solutiones, ut eligat prudens lector, quæ sibi magis arideant.

Solutio
difficultatis
asserens
terminationem,
actus liberi
in Deo esse
formaliter
intrinsicam
et intrinsicam
defectibilem,

explicatur.

180. α) *Sententia tenens terminationem esse rationem vel formalitatem quamdam intrinsicam in Deo et intrinsicam defectibilem*: quam tenent plures Thomistæ ut Revmus Dominus Petrus de Godoy, O. P., Episcopus Oxoniensis, et Gonet, ejusdem sacræ familiæ scriptor, superius laudati, ac multi etiam nostri, ut Haunoldus, Esparza, Ulloa, Viva, Antonius Mayr, etc. Idem sentit Struggl, et tuentur *tanquam probabile* etiam Salmanticenses, postquam alterum modum mox exponendum propugnassent (1). Secundum hos decretum liberum Dei addit supra velle necessarium formalitatem aliquam, rationem vel virtualitatem, nempe terminationem, adæquate intrinsicam ipsi Deo, realiter identificatam cum ejus essentia et distinctione virtuali intrinseca distinctam, quæ tamen intrinsicam defectibilis sit, absolute loquendo, quamvis supposito quod adsit de facto formalitas importata per volitionem, v. g. mundi, jam metaphysice repugnet eam deficere; sicut e converso supposito quod adsit de facto volitio, v. g. alterius mundi, jam non amplius adesse potest, videlicet propter immutabilitatem Dei. Quod ut magis explicent, nonnulli rem declarant distincto duplici signo rationis, respondente actui primo et secundo divinæ libertatis. In signo libertatis divinæ in actu primo essentia divina concipitur «indifferens indifferentia libera ad identificandam sibi, aut terminationem volitionis, aut terminationem nolitionis e. g. mundi, fere sicut nostra voluntas in signo libertatis in actu primo est indifferens ad unendam sibi volitionem aut nolitionem objecti. Ex quo sequitur, quod in illo signo priori nec una nec altera terminatio concipitur Deo identificata, adeoque utraque adhuc antecederet defectibilis. Pariter in illo priori signo neutra concipitur ut divina; quia neutra concipitur ut identificata, vel metaphysice connexa cum essentia divina. In posteriori vero signo seu libertatis divinæ in actu secundo, Deus sibi identificat pro lubitu suo ex his terminationibus unam, e. g. terminationem volitionis præ nolitione; qua ratione redditur volitio mundi divina, et consequenter indefectibilis, quia, quod Deus vult, immutabiliter vult. Hinc actus Dei contingentes, etsi sint antecederet, seu in

(1) Salmanticens., *Curs. Theolog.*, tom. 2, tract. 4, disp. 7, dub. 8,

primo signo libertatis aut quasi in actu primo, defectibiles, non sunt defectibiles consequenter seu in signo posteriori aut ex suppositione, quod semel existant» (1).

Ut porro asperitatem, quam prima fronte præ se fert hæc sententia, paulisper emolliant, notant ejus assertores: 1.º actus liberos supra necessarium non addere ullam *perfectio-nem vel entitatem*, sed tantum *terminationem*, ideoque actus liberos esse defectibiles tantum sub conceptu *terminationis*, non vero sub conceptu *entitatis ac perfectionis*, sub quo sunt absolute ac metaphysice indefectibiles (2); nam terminatio est quidem implicite ac realiter ipsa entitas divina, explicite tamen est formalitas quædam distincta distinctione virtuali (3), idque sufficit, inquit, ut «quamvis deficiat, vel possit deficere sub conceptu terminationis, non deficiat, nec deficere possit sub conceptu entitatis» (4).

2.º Si vox *contingentia* vel *defectibilitas* sumatur in rigore, ut communiter accipitur (5), quia communis dicitur de

(1) P. Anton. Mayr, loc. cit. num. 522.

(2) Illmus. Godoy (loc. cit., paragr. 5, num. 83, seqq.), Gonet (loc. cit., num. 61 et 73).

(3) Mayr, loc. cit. num. 525.

(4) Non parum disceptatum est inter patronos hujus sententiæ aliosque scriptores, num terminatio actus liberi in Deo importet perfectionem, negantibus multis, agentibus aliis, prout quisque convenientius fore sibi arbitraretur ad suam tuendam sententiam. Quidam dixerunt terminationem prædictam esse virtualitatem quamdam præscindentem a perfectione et imperfectione. Nec defuit, qui diceret cogitandum esse signum rationis in Deo, pro quo libera volitio, v. g. creandi mundum, est indifferens præcise, ut sit ens divinum et ut sit carentia volitionis divinæ seu ens rationis; in alio vero signo jam ratio illa indifferens determinatur libere, ut sit ens divinum, non autem negatio vel ens rationis, et eo ipso quod illa volitio est ens divinum ratione existentie exercite, jam repugnat simpliciter non esse. Siquæ putat esse verissimum nihil divinum posse non esse, quia pro signo illo, pro quo volitio creandi mundum potuit non esse, non intelligitur esse ens divinum, sed potius est ratio quædam præscindens ab ente divino, vel ente negativo seu rationis, seu nihil. (Apud P. Bernard. Aldrete, *De volunt. Dei*, disp. 9, sect. 2, num. 1). Hæc etiam id genus equidem puto indignissima esse divina Majestate.

(5) Cfr. S. Thom., *Contr. Gent.*, lib. 2, cap. 25, *Amplius cum deficere....*

creaturis, pro *corruptibilitate*, actus liberos nullatenus esse corruptibiles, etiam quoad terminationem, «corruptio enim significat, rem prius existere, et rursus destrui, quod in hos actus non cadit. Immo si etiam defectibilitatem sumamus minus rigore pro eo, quod tantum antecedenter ad existentiam possit non esse quoad essentiam, tamen actus divini, quos Deus habet, non sunt dicendi simpliciter defectibiles; quia non sunt antecedenter defectibiles quoad suam essentiam, sed tantum quoad terminationem: quæ est tantum defectibilitas secundum quid; nam ex communi acceptione simpliciter defectibile dicitur id tantum, cuius etiam essentia, et existentia potest deficere: atqui essentia horum actuum, quæ est ipsissima essentia divina, non est defectibilis» (1).

3.º Hinc etiam conatur explicare, quo pacto absit in Deo omnis intrinseca mutabilitas, tum quia ad veram rationem mutationis, utpote quæ importat transitum a non esse ad esse, vel ab esse ad non esse, requiritur, ut contendant isti scriptores, adventus vel recessus formæ sub conceptu essentiæ, nempe sub ratione entitatis et perfectionis actus necessari; tum quia omnis actus liber ab æterno est, nec semel habitus potest relinquere, et vicissim: unde metaphysice repugnat in Deo transitus ab esse ad non esse, vel a non esse ad esse etiam in liberis determinationibus. Et ratio esse potest, quia in creatis quidem «quidquid est distinguibile, est etiam distinctum, at non ita in divinis; sed tantum illud est distinctum, quod non est identificabile, sive sine quo Deus non tantum in aliquo signo rationis concipi potest, sed sine quo actu aliquando existit. Et hinc de facto nollitio mundi est distincta a Deo, quia non est amplius identificabilis; non, quod natura divina ex se sola antecedenter exclusisset ejus identitatem, sed quod consequenter ad identificatam volitionem non amplius possit identificari» (2). Nolente autem Deo mundum, nollitio mundi fuisset cum illo identificata, nec habuisset aliam essentiam, et existentiam, quam modo habeat volitio, scilicet essentiam divinam. Ex quo tamen non est inferendum, inquit, quod actu datur nollitio; «ad hanc enim illationem non sufficit,

(1) Anton Mayr, *ibid.* num. 523.

(2) Mayr, *loc. cit.* num. 525.

dari essentiam et existentiam nollitionis, sed debet dari etiam terminatio, sicut ad hoc, ut Filius Divinus sit Pater, non sufficit, ut essentia Filii sit Pater; sed deberet etiam Filiatio esse Paternitas. Neque enim in Divinis essentia et existentia communicant omnia sua, aut recipit omnia prædicata identificabilium» (1).

Doctrinam suam illustrent subtilissimi scriptores exemplis. Entitas divina et actus necessari se habent respectu terminationum liberarum, fere sicut ratio entis respectu differentiarum, quæ penitus transcenduntur ab illa, vel eam essentialiter imbibunt, quamvis vicissim ipsa præscindit ab illis. Unde sicut ens non importat suas differentias, quæ proinde aliquid addunt supra ens, quamvis nequeant quidpiam addere, quod non sit essentialiter ens; ita etiam tota entitas divina non necessario importat absolute et antecedenter exercitium libertatis vel liberam terminationem, et propterea hæc addit aliquid entitati actus necessari virtualiter distinctum, non tamen aliquid quod non sit essentialiter ipsa entitas et perfectio actus necessari.

Præterea sicut in divinis Personis distinguimus virtualiter duo, nempe entitatem, essentiam, substantiam divinam, et insuper relationem vel personalem proprietatem, quamvis hæc illam, saltem in multorum sententia imbibat, et implicite contineat, unde fit, ut multa possint affirmari de illis, et non de hac, videlicet propter virtuales distinctionem, ita «cum proportione aliqua in unoquoque actu divino contingente, sive intellectus (ut scientia libera visionis, scientia media directa, aut reflexa), sive voluntatis (ut volitiones, ac nollitiones liberæ), duo debemus discernere, ut loqui possimus: nempe entitatem, essentiam, realitatem, quidditatem seu substantiam illius actus, et insuper denominationem sive terminationem ipsam scientis, volentis, aut nolentis. Discernere, inquam, non quia hæ denominationes non imbibant in omni prorsus suo conceptu entitatem substantiamque divinam; sed quia illam non imbibunt tali specie identitatis, nimirum virtualis» (2). Et similiter sicut Personæ ac relationes

(1) Mayr, *ibid.*

(2) Ulloa, *loc. cit.*, num. 62.

divinæ realiter inter se distinguuntur, non quidem ex limitatione ulla, sed ex oppositione, quam important ratione originis; ita etiam volitio et nolitio realiter distinguuntur non ex limitatione, sed ex relativa oppositione ad extra, quia nimirum velle ac nolle rem eandem simul non potest Deus, quamvis sit necessitatus ad alterutrum disjunctim, et ex se indifferens ad quodvis eorum determinate spectatum. Hinc possumus dicere: *Decretum Dei quoad terminationem ac denominationem liberam, quamvis hæc quoad omnes suas formalitates sit essentia divina, est contingens ac defectibile, secus vero ipsa essentia*; «sicut dicere possumus: *Palernitas, quæ secundum omnia sua prædicata est essentia ipsa divina, general, et spirat, secus essentia ipsa divina*. Et sicut Logici dicunt: *Perseitas, quæ secundum omnia sua prædicata est formalissime ens, constituit speciem, dividit species, est adveniens et superaddita Enti; secus ipsum ens» (1). En ergo explicatam rationem liberi actus, qui simul sit intrinsecus Deo et contingens sine immutabilitatis læsione: est intrinsecus quia identicus realiter cum actu necessario; est contingens, quia licet non quoad entitatem, deficere potest quoad terminationem; est denique immutabilis, quia excludit prorsus omnem transitum ab *esse* ad non *esse*, vel a non *esse* ad *esse*.*

«Hæc sententia, inquit Haunoldus, que non multis retro annis cum formidine docebatur, nunc plane invaluit; quamvis in ea declaranda non omnino nulla sit diversitas» (2). Eademque quoad originem videtur processisse a Cajetani doctrina, quam ab aliis temperatam esse novimus ex P. Francisco Suarez (3), et suomet exemplo demonstrant PP. Fonseca et Salas, Immo vero esse videtur ipsa Cajetani doctrina in benigniori sensu explicata, et ita in suæ opinionis patrocinium adducit Godoy et Gonet (4) Cajetanum sic intellectum. Ego

(1) Id. *ibid.*, num. 63.

(2) P. Christophor. Haunoldus, loc. cit. paragr. 6, num. 345.

(3) *Metaphys. disp.* 30, sect. 9, num. 19. Cfr. Arriaga, loc. cit. sect. 4.

(4) Godoy, loc. cit. num. 85; Gonet, loc. cit. num. 63. P. Haunoldus, loc. cit. paragr. 7, num. 253.

vero crederim haud magis invitos in ejusdem causæ defensionem laudari posse PP. Fonseca et Salas, quos constat, præsertim primum, verbis suavioribus mentem expressisse suam.

Crisis. Sententia hæc procul dubio explicat satis lucide indifferentiam propriam libertatis per illam defectibilitatem actus quoad terminationem. Sed equidem non video, quomodo possit sartam tectam servare immutabilitatem.

α) Nam terminatio illa non solum sub conceptu entitatis, sed etiam sub conceptu terminationis dicitur aliquid reale intrinsecum Deo, et realiter identificatum cum illo. Ergo si sub conceptu terminationis est illa intrinsece defectibilis, aliquid intrinsecum Deo et cum eo identificatum defectibile est. Quomodo ergo Deus non mutatur?

β) Et confirmatur, quia terminatio illa, non jam quatenus implicite importat essentiam Dei, sed secundum suum explicitum conceptum, et prout ab illa virtualiter distinguitur, vel est aliquid reale, vel non. Si non, quomodo potest constituere actum liberum, qui etiam quatenus talis, realissimum et intrinsecum Dei prædicatum est? Si autem est aliquid reale, quisnam intelligat, ipsam deficere potuisse, quin aliter se habuisset Deus?

γ) Nec valet dicere nullam terminationem contingentem, quam de facto habeat divina voluntas, posse jam deficere, sicut nullam, quæ de facto non est, dari posse; nam id non obstat absolute indefectibilitati, ut ipsimet adversarii ultro fatentur. Immo vero in hoc haud leve latet mysterium, quomodo poterit nihil esse aliquid, quod nunc est non solum reale, sed etiam identificatum cum Deo, atque adeo ipsemet Deus; et e converso quomodo aliquid, quod de facto nihil est, poterit esse cum Deo identificatum. Hæc enim videntur explicari non posse cum sola distinctione virtuali, sed realem exposcere. Distinctio vero realis inter actus liberi terminationem et entitatem instaurat superius rejectam Cajetani sententiam, nimirum in crudiori sensu acceptam.

δ) Unde non satis apparet in hoc paritas inter actus liberos et divinas personalitas ac differentias contrahentes notionem entis. Conveniant sane hæc in cæteris, sed valde discrepant præcise ratione finitæ defectibilitatis, quam

actus liberi important sub conceptu terminationis. Quamquam, enim essentia divina tota communicetur Filio, non vero Paternitas, quantumvis cum illa realiter identificata; certum tamen est essentiam divinam non habere ullam contingentiam respectu relationum divinarum, nec possibile esse in ulla hypothesi existere illam nisi identificando secum relationes. Certum pariter est nullibi posse existere ullam concretam rationem entis nisi identificando secum determinatam differentiam, neque habere illam in ullo signo prioritatis, antequam contrahatur ad unam differentiam, ullam capacitatem identificandi secum aliam diversam differentiam, quemadmodum potuisset Deus certissime habere sive terminationem volitionis sive negationem ejusdem.

Nec dicas. Deum esse necessitatum ad volitionem vel nolitionem disjunctum, sicut ens necessitatur disjunctum ad hanc vel illam differentiam contrahentem.—Nam necessitas illa stat cum perfecta indifferentia activa ad utrumvis, secus necessitas rationis entis. Et ratio diversitatis est, quia Deus est *physice* indifferens sive ad volitionem sive ad nolitionem, ratio autem entis, si vera sunt, quæ alibi docuimus circa naturam universalium (1), non est *physice*, sed tantum *logice* indifferens ad quaslibet differentias, ita ut nulla ratio entis prout *physice existens* in uno individuo possit conjungi et identificari cum utralibet differentia contrahente. Hinc apparet rationem quidem entis posse secum identificare quamlibet differentiam, quin faciat realem cum illa compositionem, et quin realiter mutetur in sua physica entitate; quia quando ratio entis aliquam novam differentiam accipit, producit simul cum differentia, et quando amittit aliquam differentiam, ipsa quoque ratio entis perit propter strictam ac propriam identitatem realem omnium graduum metaphysicorum (2), quin per illam realiter mutetur. At vero Deus cum tota et integra et immutabili sua essentia et perfectionibus indifferenter potest denominari et esse sive volens sive nolens: unde si velle libere importet aliquid intrinsecum et intrinsece defectibile sub conceptu terminationis, non intelligitur, quo pacto secum identificent intrinsecum

(1) Vide *Logic.*, num. 155, 158 seqq., pag. 663 seqq. et 668 seqq.

(2) Vide *Ontolog.*, num. 115, pag. 350 seqq.

et reale illud, quo carere absolute potuit, idem in sua essentia, existentia physica cunctisque perfectionibus remanendo. Itaque scite observarunt nonnulli, sententiæ hujus patronos, qui doctrinam suam exemplo divinarum relationum declarandam susceperunt, novis iisque obscurioribus mysteriis eam obvolvissse, nedum explicasse (1).

Hæc tamen aliaque id genus, quæ urgeri solent adversus hanc sententiam, ingeniosis responsionibus eluduntur ab illius assertoribus, quas hic expendere non vacat (2).

181. b) *Verosimilior videtur sententia tenens terminationem actus liberi esse intrinsece indefectibilem et solum extrinsece defectibilem.* Quam tumentur communis Thomistæ, ut fatetur ipsemet Gonet (3), ac nominatim Gonzalez Albeda (4), et Joannes a S. Thoma (5), Nazarius, Contenson, Goudin (6), cardin. Gotti (7), Billuart (8), Salmanticenses (9) et cardin. Aguirre (10), et e nostratribus Eximius Doctor (11), Albertinus (12), Tanner (13), Raynaudus (14), Rhodes (15), Compton (16), Soarez lusitanus (17), Josephus

Verosimilior
solutio
difficultatis,
tenens
actus liberi
terminationem
esse solum
extrinsece
defectibilem

(1) Cfr. Suarez (loc. cit. num. 20 seqq.), cardin. Aguirre (loc. cit. disp. 35, 29 seqq., num. 40 seqq.), Arriaga (loc. cit., sect. 4, subsect. 1.^a et 2.^a).

(2) Legi possunt e propugnatoribus hæc tenus rejectæ doctrinæ Revmus. Godoy et Gonet, quorum posterior priorem sere ad verbum exscribit, ut ipsemet fatetur, et PP. Haunoldus, Mayr, Viva, Ulloa.

(3) Loc. cit. art. 3, num. 97. Cfr. Billuart, *De Deo*, dissert. 7, art. 4, *Alteræ responsio...*

(4) *De Deo*, disp. 61.

(5) *Curs. Theolog.*, tom. 2, quest. 10, disp. 4, art. 4.

(6) Apud Gonet (loc. nup. cit. num. 100) et Billuart (loc. cit.).

(7) *De Deo*, tract. 5, quest. 3, dub. 4.

(8) Loc. cit.

(9) *Curs. theolog.*, tom. 2, tract. 4, disp. 7, dub. 7.

(10) *Theol. S. Anselmi*, disp. 37.

(11) *Metaphys.* disp. 30, sect. 6, num. 35 seqq.

(12) Tom. 1, in *Principio 6 philosophico*, coroll. 2, quest. 2, num. 33.

(13) Disp. 2, quest. 10, dub. 4, num. 14.

(14) *Theolog. natur.*, dist. 8, quest. 2, art. 4, num. 85 seqq.

(15) *De Deo*, disp. 4, quest. 2, sect. 2, paragr. 2 seqq.

(16) *De Deo*, disp. 36, sect. 7.

(17) *De anim.*, tract. 6, disp. 3, paragr. 7 et 8.

Araujo (1), Wirceburgenses (2), et nostris diebus Reverendi Patres Mendive (3), Schiffini (4), Christianus Pesch (5), Bernardus Tepe (6), Hontheim (7) et Boeder (8), etc. Ita quoque reapse sentiunt plerique illorum, qui libertatem divini actus per relationem rationis explicabant; ut enim jam monuimus nolebant significare formalem relationem, sed fundamentalem, eminentiam videlicet actus divini, qui necessarius cum sit, absque ulla mutatione potest terminari vel non terminari ad objecta non necessaria; quem modum eminentiæ non possumus declarare nisi per relationem rationis. Idem probabile reputant Godoy et Gonet (9), immo hic ostendit modum, quo doctrina hæc propugnari valeat, id quod, ut supra retulimus, fecerant Salmanticenses

[Declaratur.]

circa præcedentem rei explicationem. Omnes hi, quamvis diversa et ipsi rem declarandi utantur ratione, in hoc tamen conveniunt, terminationem actus liberi divini ita esse intrinsecam, prout se tenet ex parte Dei, ut deficere nequaquam valeat intrinsece seu ratione ullius intrinseci, quod in Deo importet, sed tantum extrinsece seu ratione termini externi voliti; unde actus liber ideo dicitur contingens ac defectibilis terminative vel sub conceptu terminationis, non quod aliquid intrinsecum ac reale in se, cujuscumque tandem rationis illud sit, amittere queat, sed quod ipse, in se ipso intrinsece indefectibilis et necessario idem remanens, possit determinare productionem vel non productionem rerum aliarum accipiendo sic denominationem realem et intrinsecam volentis vel nolentis.

et defenditur,
simulque
completur vera

Doctrina hæc probatur 1.º ex aliarum refutatione. Nam actus liber non potest in aliqua re extrinseca sive adæquate

- (1) *Cours theolog.*, tom. 2, disp. 15, art. 3 seqq.
 (2) Kilber, *De Deo*, disp. 4, cap. 1, art. 2, *Quæres*, num. 177 seqq.
 (3) *Theodicea*, num. 106.
 (4) *Metaphys. special.*, tom. 2, thes. 18.
 (5) *De Deo*, num. 310.
 (6) *De Deo*, num. 133, 327.
 (7) *Theodicea*, num. 016.
 (8) *Theolog. natur.*, num. 378.
 (9) *Loc. cit.*

sive inadæquate reponi, quemadmodum probatum reliquimus adversus Aureoli, Gabrieliis Vazquez, cardin. Pallavicini aliorumque placita. Ergo debet reponi adæquate in aliqua ratione interna et quidem reali; libertas enim est prædicatum realissimum verissimumque in Deo independentem ab omni mentis consideratione. Atqui non potest reponi in ulla realitate sive realiter sive solum virtualiter ab actu necessario distincta, quæ sit *intrinsece* defectibilis etiam sub conceptu solius terminationis, ita nempe ut aliquid reale intrinsecum, quod in terminatione liberi actus involvatur, deficere in ulla possibili hypothesi queat. Ergo nihil remanet ex omnibus, quæ hactenus excogitata sunt, nisi ut dicamus liberi actus rationem in Deo sitam esse in ipso actu necessario, quoad solam terminationem, et quidem *extrinsece* tantum, defectibili, ac proinde actum liberum prout talem necessario superaddere terminationem *extrinsece* duntaxat defectibilem et contingentem.

divinæ
libertatis
explicatio,

2.º Cum agitur de explicanda perfectione aliqua divina, ea præ cæteris amplectenda est opinio, quæ et rem sufficienter pro captu nostro declarat, et dignius ineffabili Dei Majestate loquitur. Atqui talis est hæc nostra sententia, quandoquidem explicat, quantum assequi licet homini in hac vita, tria illa quæ actui libero divino competere debent, primo quod sit reale quiddam et intrinsecum, secundo quod sit indifferens, tertio quod sit immutabile. Nam secundum allatam a nobis descriptionem, actus liber est vere immans ac vitalis Deo, ac vere immutabilis simulque vere indifferens et contingens, non quidem subjective et passive, sed solum terminative, ita ut deficere nequeat intrinsece, sed solum extrinsece, quatenus tantæ in se sit actualissimæ efficacitatis, ut ipse solus sine ulla reali additione sufficientissimus sit ad determinandam et causandam in linea volitionis, seu eo causalitatis modo qui competit voluntati, existentiam aliorum; simulque tantæ indifferentiæ, ut, quin quidpiam sibi intrinsecum detrahatur, vel deficiat, possit etiam non determinare vel causare aliorum existentiam. Quamobrem immutabilitas amicissime conserta cernitur cum libertate, ac Deus apparet oculis nostris vere sublimis, vere ineffabilis, sibi soli similis, omnemque ingenii humani captum transcendens.

Cæterum non adversatur huic opinioni, quod determinatio libera concipiatur instar perfectionis vel formalitatis virtualiter vel ratione distinctæ ab ipso actu necessario, dummodo illa perfectio sit realiter prorsus identica cum entitate actus necessarij et nullatenus defectibilis intrinsece, sed tantum extrinsece. Et hoc pacto doctrinam hanc defendit doctissimus cardin. Aguirre (1) et alii. At multi alii non putant necesse esse, ut terminatio sic concipiatur, cum actus liber sufficienter intelligatur, ex eo quod ipse actus necessarius consideretur tali præditi præstantia et efficacitate, ut eodem modo se habens in se, possit determinare existentiam vel non existentiam rei futuræ, vel, ut aliqui loquuntur, immutare *objective* rem possibilem secundum habitudinem ad existendum; nam velle rem aliam in Deo nihil aliud videtur esse, quam efficere, ut res possibilis quæ *de se* et antecederet ad divinum decretum indifferens est sive ad existendum sive ad non existendum, jam non sit ita indifferens, sed determinata vel ad existendum (cum Deus libere vult), vel ad non existendum (videlicet cum Deus libere non vult).

Secundum hanc explicationem intelliges facile, cur multi sententiæ istius assertores dicere soleant, actum liberum Dei importare in recto ipsum actum necessarium Dei, in obliquo vero connotare rem ipsam, ad quam ille libere vel contingenter terminatur, ideoque esse indefectibilem et intrinsecum secundum id, quod importat in recto, defectibilem secundum id quod importat in obliquo. Et ratio est, quia actus liber est quidem ipse actus necessarius, non tamen quatenus necessario attingit objectum suum primarium, bonitatem divinam, sed quatenus contingenter terminatur ad res creatas; ac proinde non potest intelligi nisi connotando illas. Unde tamen non debet colligi, ipsum objectum creatum esse constitutum actus liberi, sicut nec effectus pertinet ad rationem et essentiam causæ, sed tantum ordo ad effectum.

181. Dices 1.º Intelligi nequit, quo pacto in nostra sententiâ voluntas divina determinetur ad attingenda objecta externa; non per formalitatem intrinsece defectibilem, quam non admittimus. Neque etiam per ipsum actum necessarium;

(1) *Theolog. S. Anselmi*, tom. 1, disp. 37.

nam omnis actus etiam liber necessario et infrustrabiliter attingit terminum suum, potentia enim libera potest quidem indifferenter respicere objectum, sed actus ipse liber semel positus non potest non terminari ad objectum. Atqui bona creata sunt objectum actus divini necessarii volendi, et actus ipse in se atque entitative necessarius est. Ergo in nostra sententiâ nullatenus explicatur actus liber.

Respondeo, *neg.* assert., quia Deus per ipsum actum purissimum et necessarium, quo suam bonitatem amat, quique in re est ipsa voluntas et intellectus et essentia et totus Deus, determinat se ad alia quoque volenda, quin indigeat ullo alio superaddito determinante sive intrinseco sive extrinseco. Ad probationem, *concedo* primum membrum, alterum *nego*, cujus probationem *distinguo*. Omnis actus etiam liber creatus necessario et infrustrabiliter attingit suum objectum, *trans.*; actus increatus, *subdist.*; necessario attingit suum objectum primarium et quasi specificans, *conc.*; secundarium, *nego*. *Contradistinguo* primum membrum Minoris subsumptæ, alterum *concedo*. Tum *nego*. conseq.

Ratio discrepantiæ inter actum creatum et increatum in hac parte est hæc, «nam velle creatum est totum natura sua ordinatum ad objectum, a quo sumit speciem; et ideo non potest esse talis actus in potentia, quin actu inclinet ad tale objectum, et non per modum potentiæ, sed per modum actus, et ideo necessario constituit volentem, vel nolentem tale objectum; velle autem increatum nullam speciem sumit ab objectis creatis, neque habet realem habitudinem ad illa, sed eminentissimo et absolutissimo modo illa attingit, quando Deus illa vult; et ideo licet illud velle secundum totam suam entitatem necessario sit, non tamen necessario attingit talia extrinseca seu secundaria objecta; et cum ea libere attingit, non est necesse aliquid rei illi addere, sed seipso est volitio eorum, libere volendo et se determinando» (1).

Arduum sane est id intelligere; sed ita debere esse demonstrat divina immutabilitas, remque bifariam mihi quadantenus declaro. Primo ex conditione divini velle, quod quia infinitum est et in genere entis et in genere actus, debet in

(1) Suarez, loc. cit., num. 39.

sua simplicissima unitate complexi secum identificatam perfectionem et actualitatem omnium actuum, quos voluntas creata posset successive elicere pro sua libertate. Ergo non eget ullo actu vel determinatione vel formalitate superaddita, ut præter suam bonitatem, quam necessario amat, pro nutu et libitu suo alia quoque possit velle, quin quidpiam intrinsecum arquirat, si velit, nec amittat, si non velit. Secundo, sicut voluntas divina non est potentia distincta a suo actu, sed se ipsa est actus volendi, quare immediate per se ipsam seu sine actu distincto superaddito attingit objectum (secus atque accidit in creata voluntate, quæ non terminatur ad illud nisi medio actu); ita cogitare debemus divinum velle seu actum ipsum volendi complexi totam perfectionem, etiam propriam potentie volendi, quam secum essentialiter identificat, et consequenter retinere eandem habitudinem respectu diversorum objectorum, quæ competit ipsi voluntati consideratæ, ut est potentia volendi. Atqui hæc est proprietates et habitudo potentie volendi vel voluntatis, etiam creatæ, ut, quando adsunt omnia prærequisita ad operandum, secundum eandem prorsus entitatem necessario tendat in objectum necessarium aut penitus explens suam capacitatem, respectu autem objecti non necessarii se habeat indifferenter. Ergo eadem prorsus simplicissima entitas divini velle, necessario existens et identificata cum essentia, potest necessario terminari ad suam bonitatem et solum contingenter ad res creatas (1). Insuper quia voluntas divina est suum velle ac secum identificat quicquid perfectionis et actualitatis afferre posse fingitur quicumque actus distinctus volendi; ad hoc ut vere denominetur volens libere objectum, non debet ullum intrinsecum actum vel formalitatem virtualitatemve intrinsece aut in se ipsa defectibilem accipere, sed tantum per se ipsum immediate terminari ad illud, ita ut si non terminetur, non minus actualitatis intrinsecæ in se habeat. Et quamvis mente capere non possimus, quale sit huiusmodi velle divinum tam distinctum ab actu voluntatis creatæ, in hoc stat mysterii altitudo et eminentia actus purissimi, sic in sua simplicissima entitate omnem possibilem perfectionem et actualitatem

(1) Cfr. Suarez, loc. cit. num. 40.

claudentis, ut solus sufficiat ad denominandum et constituendum Deum non solum necessario, sed libere etiam volentem.

Dices 2.º Denominatio intrinseca non potest deficere, nisi deficiat forma intrinseca denominationem tribuens. Atqui Deus dicitur libere volens denominatione intrinseca, quæ deficere absolute potuisset, ac porro defecisset, si Deus noluisset quæ nunc vult. Ergo forma, unde prædicta denominatio provenit, defectibilis esse debet, quæ proinde non potest esse ipse actus necessarius, sed aliquid aliud superadditum.

Respondeo, *dist.* Major.: nisi deficiat forma intrinseca intrinsece vel in se ipsa vel quoad *esse, neg.*; saltem quoad terminationem extrinsece, vel quoad id quod extrinsecus connotat, *conc. Contradist.* Minor. Et eodem modo *distinguo* primum membrum consequentis, alterum *nego*. Denominatio libere volentis in Deo est ab eadem forma vel quasi forma, a qua procedit denominatio necessario volentis, nempe ab unico simplicissimo actu divini velle, qui est ipsa divina essentia, et propter suam infinitam eminentiam continet actualitatem perfectionis, quam advenire fingi vel cogitari posset per quamcumque distinctionem ac multipliciter actuum volendi, ideoque habet per se solus, absque ullius formalitatis intrinsece defectibilis additione, sufficientem virtutem et efficacitatem, ut Deum denominet volentem, quando reapse vult alia a se. Quandonam autem reapse velit, et quandonam non, nec intelligi, nec declarari a nobis potest, nisi per hoc quod velle divinum connotet vel non connotet rem pro tempore existentem, nam hic præcisè est effectus liberæ volitionis vel determinationis divinæ, vel quasi exercitii et applicationis ac terminationis voluntatis ad rem creatam. Sane «divina voluntas circa objecta creata involvit causalitatem, nam est prima radix, ut illa sint, vel non sint (quandoquidem ipsa determinat, et applicat potentiam ad agendum ad extra); quamvis autem velle Dei sit necessarium in essendo, est tamen liberum in causando, et ideo etiam est liberum in volendo creaturas, seu, quod idem est, in tribuenda Deo denominatione volentis aut nolentis creaturas» (1). Tanta ergo est infinita eminentia illius actus divini, ut secundum exigentiam

(1) Suarez, loc. cit. num. 40.

objectorum tendat in illa, necessario in bonitatem suam, et indifferenter in res creatas vel creandas; et ideo quamvis in se necessarius, potest secundum tendentiam in objectum non necessarium etiam liberam tribuere denominationem.

Dices 3.º Actus liber Dei concipitur instar respectus cuiusdam rationis inter Deum et rem volitam liberæ; quæ ratio rationis non consideratur, nec intelligitur in Deo, cum non datur actus liber. Atqui huiusmodi ratio rationis non potest esse formale constitutum actus liberi, ut superius a nobis ipsis probatum est. Ergo actus liber debet constitui per aliquid reale, et quidem se tenens ex parte Dei, quod per modum relationis a nobis intelligitur; jam enim ostendimus actum liberam non posse constitui sive adæquate sive inadæquate per aliquid extrinsecum Deo. Atqui si liber actus entitative, nihil aliud est, quam ipse actus necessarius, nihilque superadditum importet saltem sub conceptu terminationis defectibile, intelligi nequit, quale sit illud intrinsecum et reale, quod nos instar relationis concipimus: actus enim necessarius non potest præbere fundamentum relationi liberæ, sed necessaria. Ergo nihil sufficienter declaratur in hac nostra explanatione.

Respondeo, conc. Major, et Minor, et conclusionem primi syllogismi; Minorem subsumptam *nego*, et probationem ejus *distinguo*; actus necessarius, quatenus est talis, tum in essendo tum in terminando, non potest præbere fundamentum relationis liberæ, sed necessaria, *conc.*; quatenus non necessario terminatur ad quædam objecta, *nego*, et *nego* ultimum consequens; quia quamvis rem mysterii plenam satis declarare non liceat imbellicati nostræ, nostra tamen explicatio rationem aliquam reddit, quantum assequi datum est homini in hac vita sine præiudicio divinæ immutabilitatis. Igitur fundamentum relationis rationis est ipse actus necessarius in essendo, qui in sua eminenti simplicitate est virtus potens diversimode attingere objecta pro diverso eorum merito et exigentia, necessaria nempe necessario, et non necessaria liberæ; unde habet rationem determinationis necessariae respectu priorum et liberæ respectu aliorum. Hæc vero determinatio libera est exercitium libertatis, applicatio vel terminatio actus divini entitative necessarii ad rem externam,

determinando illam ad existendum, et hoc pacto immutando illam non quidem *physice* (nam physica immutatio fit in tempore per potentiam, cum res producitur), sed *objective* duntaxat et secundum habitudinem ad existendum, quatenus res quæ de se indifferens erat ad existendum vel remanendum in mera possibilitate, vel potentia objectiva, jam vi divinæ volitionis liberæ ab æterno determinata est ad existendum, nec potest jam non existere (nempe necessitate vel impotentia consequente). Sicut e converso nolitio libera Dei ab æterno determinat ad non existendum, seu objective immutat, quatenus res, cui per se non repugnabat existere, jam vi decreti divini non poterit existere. Ita ergo applicatio illa libera et determinatio actus divini, quamvis nihil addat realitatis supra entitatem actus necessarii, exercet veram causalitatem in linea voluntatis, habetque efficacitatem objective immutando rem externam, determinando illam ad existentiam, non minus quam si novus actus distinctus volitionis positus fuisset a divina voluntate, et consequenter denominat Deum vere, realiter et intrinsece volentem, remque ipsam volitam. Ex quo sequitur, in actu necessario, quantumvis simplicissimo, propter hanc ineffabilem fecunditatem et eminentiam suam, terminationem liberam concipi posse tamquam aliquam perfectionem vel actualitatem formalitatemve superadditam, intrinsece tamen indefectibilem, eamque præbere fundamentum relationis, quam ratio considerat inter actum necessarium et res externas, ad quas ille liberæ terminatur. Et ideo etiam ratio huiusmodi intelligitur esse æterna, sicut denominatio volentis et objecti voliti est æterna, quamvis hæc physice non existat nisi in tempore, quia immutatio illa *objectiva* seu determinatio objecti ad existendum vi divinæ volitionis est ab æterno (1).

Dices 4.º Impossibile est, ut forma existens non præbeat suum effectum formalem, multoque magis, ut eadem forma in se minime mutata possit præbere intrinsecus denominationes atque formales effectus oppositos. Atqui hoc plane accidit in nostra sententia. Nam secundum nos forma constituens Deum liberæ volentem est ipse actus necessarius

(1) Cfr. Suarez, loc. cit. num. 47^o30.

volitionis simplicissimus, qui ita de facto constituit, ac denominat volentem, ut potuerit etiam non denominare, et vicissim non denominat volentem multa, quæ potuisset velle, et non vult. Ex quo etiam sequitur, quod idem ille actus re vera denominet Deum volentem eadem ipsa, quæ posset denominare nolentem, ita ut ab eadem entitate actus denominetur volens et nolens.

Respondeo, dist. Major. Si sermo sit de forma creata et limitata in perfectione, *trans.*; si sermo sit de actu infinito, ideoque æquivalente, immo et infinite superante virtualitatem et efficacitatem diversarum formarum in ordine ad effectus formales ac denominationes tribuendas, *neg.* Et *contradistincta* Minore, *neg.* conseq. Id enim non ostenditur impossibile, sed e converso per rationem demonstratur necessarium, quamvis non possimus nos rem in hac vita, quia desunt species, mente repræsentare. Verum ob hoc maxime debemus Deum laudare, quia tam magnus est, ut nequeat a nobis intelligi, omitendo illas explicationes mysterii, quæ minus dignæ videntur divina Majestate ac perfectissima immutabilitate, quales sunt illæ formalitates intrinsece defectibiles sub conceptu terminationis, ab aliis scriptoribus excogitatæ. Egregie Suarez. s. in hoc ergo solum consistit eminentia hujus mysterii, quod hic actus apprehenditur ut forma quædam, quæ secundum totam realitatem suam necessario est a Deo, seu est ipse Deus, et tamen non necessario confert quasi adæquatam effectum formalem, quem conferre potest in ordine ad extrinseca objecta, sed est in manu et potestate habentis talem actum, per illum tendere, vel non tendere in talia objecta; et cum tendit, vere illa amat, et vult, et nihil ideo plus habet, quam si non amaret. Hoc autem, quod nos explicamus per modum formæ et effectus formæ, est in Deo longe eminentiori et altiori modo, et ideo licet in formis imperfectis nunquam possit accidere, ut eadem omnino forma necessario existens in subjecto, non conferat illi totum effectum formalem suum, ac proinde in voluntate creata non possit intelligi, quod necessario habeat aliquem actum volendi, et nihilominus sit in manu ejus velle aut non velle per illum actum aliquod objectum, ad quod potest terminari, quia actus existens in potentia necessario habet in illa totum suum

effectum formalem, facitque eam actualiter tendere in totum objectum suum; nihilominus divinum velle, quia non est forma informans, neque actus actuans, sed actus purissimus, altiori modo intelligendum est constituere volentem, et attingere objecta cum eminenti quadam potestate ad attingendum vel non attingendum secundaria objecta, nulla in ipso actu mutatione vel reali additione facta» (1).

Quæ cum ita sint, probatio Minoris in objectione contenta nihil evincit. Quia cum actus divinus necessarius habeat totam virtualitatem et actualitatem ac perfectionem omnium volitionum et nolitionum, quæ successive advenire fingantur, non indiget formalitate intrinsece defectibili, ut objective immutet rem, determinando illam, ad existendum, quod est libere velle illam, vel determinando ad non existendum, quod est nolle, prout in responsione ad præcedentem objectionem declaratum est.

Dices 5.º Si hoc pacto res declaratur, nulla esse potest ratio, cur Deus debeat velle libere res ab æterno, et non possit eas velle in tempore, vel non possit etiam mutare consilium, nolendo quod prius voluit, vel volendo, quod noluit. Id enim nullam afferet mutationem physicam, quandoquidem actus necessarius eodem perfectissime modo se habet, sive terminetur, sivo non terminetur ad res creatas, nec terminatio addit secundum nos ullam formalitatem intrinsece defectibilem.

Respondeo, neg. assertum. Jam enim superius diximus, quomodo Deus non possit determinationem liberam ad tempus relinquere, quia non oportet, ut voluntas divina suspensa maneat (2). Probavimus etiam, Deum non posse mutari *moraliter*, transeundo a volitione ad nolitionem, et vicissim; quia etiamsi hic transitus fieret sine physica mutatione, importaret indignissimam Deo imperfectionem levitatis et inconstantia (3).

Et ex his solvi queunt simili modo alia multa, quæ objici possent, et soluta reperiuntur apud laudatos auctores.

(1) Suarez, loc. cit. num. 38.

(2) Vide supra num. 166, pag. 534, in respons. ad *Object.* 5.^{am}

(3) Vide supra num. 164, pag. 522. Cfr. Suarez hæc fusissime declarans, loc. cit. num. 50 seqq.

§ IV.—SENTENTIA QUÆDAM RECENTISSIMA DE EODEM ARGUMENTO
AD TRUTINAM REVOCATUR.

183. Hæ sunt præcipue sententiæ ad hæc usque tempora in scholis pervulgatæ: nova alia nostris diebus a clarissimis scriptoribus in Belgio concinnata est, atque ad conciliandam libertatem cum divina immutabilitate proposita, quam tacitus præterire non possum (1). Dicunt 2) essentiam libertatis in actu primo sitam esse in activa voluntatis indifferentia sive in eo, quod voluntas in actu primo constituta et sit indifferens vel non determinata ad actum secundum, ad agendum nempe vel non agendum, et habeat in se ipsa sufficientiam, ut se extrahat ex hoc statu indeterminacionis, actum ponendo ex sua activitate. 3) Subsequitur *formale exercitium libertatis*, quod consistit in *activa determinatione*, qua voluntas se determinat ad agendum vel non agendum; quæ activæ determinatio dici potest *volitio activa*. 4) «Activa hæc determinatio voluntatis liberæ secundum se et formaliter nihil superaddit reale non solum voluntati divinæ, sed nec voluntati creatæ,» ac proinde est «penitus cum essentia voluntatis identificata.» Cur ergo, inquires, exercitium formale libertatis communiter concipitur, et dicitur importare actum aliquem immanentem voluntati superadditum, eamque mutantem? Hoc ideo est, 5) quia in creatis, exercitium hoc formale habet terminum vel effectum in ipsa voluntate receptum, qui potest dici *volitio passiva* per oppositionem ad volitionem activam, quam jam diximus esse ipsam activam determinationem. Hic terminus activæ determinationis, in qua stat exercitium formale, vocatur quoque *exercitium libertatis terminative sumptum* vel etiam *exercitium consequens*, quia reapse consequitur exercitium formale. 6) Hinc facilissima videtur planissimaque libertatis cum immutabilitate conciliatio. Nam exercitium formale libertatis essentialiter non importat nisi determinationem vel volitionem activam; terminum autem

(1) Vide assertores hujus doctrinæ, R. P. Ludovicum de San (De Deo uno, tom. 1, pum. 77), R. P. J. Van der Au (Theolog. naturalis, prop. 53) et R. P. Gustavum Lahoussé (Theolog. naturalis, thes. 19, num. 269, 271).

Describitur
quædam opinio
recentis,
ad concilian-
dam libertatem
Dei cum
immutabilitate
excoçgiata:

immanentem non importat in Deo, sed tantum in voluntate finita vel creata. Atqui libertatis exercitium non affert mutationem nisi ratione termini immanentis per activam determinationem producti, hæc vero penitus identificatur cum ipsa voluntate. Ergo in Deo, in quo non importat libertas, nisi purissime determinationem activam, nulla timeri potest mutatio ex libertatis exercitio.—Vereor, ne sub horum cortice verborum sensus aliquis lateat a clarissimis auctoribus intentus, quem ego non satis assequar; verum fateor sincere, illa, prout sonant, quædam exprimere capita doctrinæ, quæ mihi placere nequeunt: eaque breviter notare constitui, ut et mea tarditas ingenii doceatur ab eruditissimis magistris, et veritas magis elucescat clariori verborum interpretatione ab iisdem facta.

184. Dico 1.º *notionem libertatis in actu primo verissimam esse atque omnino conformem iis, quæ alibi fuse tradita reliquæ* (1).

Dico 2.º *doctrinam hanc non videri pesitus novam*; nam modus hic conciliandæ libertatis cum divina immutabilitate valde cognatus illi, quem videntur tenuisse P. Albertinus (2) et P. Salazar (3), paucique alii, cæteri vero communissime prætermiserunt, ac non ita multi ex iis, quos ego legere potui, meminerunt quidem, sed ut resisterent, ut v. g. PP. Bernardus Aldrete (4), Georgius Rhodes (5), Josephus Araujo (6) et Joannes a S. Thoma (7).

Secundum hanc paucorum sententiam in ipsa voluntate creata ante *formalem* determinationem, quæ est actus secundus volitionis agnoscendam esse quamdam aliam determinationem, *virtualem*, quæ nihil aliud est nisi propensio, conatus vela plicatio, qua voluntas natura prius quam ponet actum secundum volitionis, in ipso actu primo se determinat

(1) Vide *Psycholog.* vol. 2.um, num. 111 seqq., pag. 358 seqq.; num. 129 seqq., pag. 395 seqq.

(2) *Corollar.*, quest. 2 theologicæ, ex 6.º principio philosoph., a num. 20.

(3) *De Immaculata Concept.*, cap. 24, paragr. 3, a num. 47.

(4) In 1.um part., *De voluntate Dei*, disp. 8, sect. 1.

(5) *De Deo*, disp. 4, quest. 7, sect. 2, paragr. 2.

(6) *Curs. theolog.*, tom. 2, disp. 15, art. 1, num. 145.

(7) *Curs. theolog.*, tom. 4, disp. 4, art. 3, num. 17.

eaque nec
pesitus nova
judicatur,

ad volendum vel non volendum, et volendum hoc potius, quam illud. Et hujusmodi applicatio vel conatus vel virtualis determinatio non est realitas a voluntate distincta, sed forte *moralitas* quædam, quæ potest adesse vel abesse, prout nempe voluntas se determinet, vel non, ad ponendum actum; dicitur tamen esse re prorsus indistincta a voluntate, quia est ipsa entitas voluntatis ut propensa vel determinata ad actum secundum eliciendum: quare voluntas per semetipsam et per suam entitatem determinatur.

Ratio porro, cur admittenda sit secundum veteres illos scriptores hujusmodi determinatio virtualis indistincta a voluntate, est hæc: α) Effectus determinatus nequit procedere a causa indifferenti atque indeterminata. Atqui volitio, nempe actus secundus voluntatis, est effectus determinatus. Ergo voluntas natura prius, quam producat formalem determinationem seu actum secundum volitionis, necesse est, ut intelligatur active ac virtualiter determinata. β) Debet autem voluntas determinari per suam propriam entitatem ad formalem determinationem, et non per actum aliquem a se distinctum; quia actus ille vel foret prædeterminatio quædam extrinsecus adveniens, et illa perimit libertatem, ut suo loco probabitur; vel aliquis actus prior ipsius voluntatis, et tunc de illo actu, quoniam et ipse est effectus quidam determinatus, dicendum foret, non posse procedere nisi a voluntate prius determinata, et ita abundum esset in infinitum. Ergo concludendum est, voluntatem per se ipsam, et non per aliquid superadditum, determinari, virtuali nempe determinatione, ad actum secundum volitionis seu formalem determinationem eliciendam (1). Ad hunc ergo modum concludebant veteres illi concipi posse divinam libertatem instar libertatis create in illo signo determinationis suæ virtualis, quia repugnat voluntati Dei habere actum secundum distinctum ab illa, quo constituatur formaliter volens libere. Si autem dicamus Deum liberum esse per illam *moralitatem* ac virtualem determinationem identificatam cum actu necessario, apparet manifeste divinam libertatem immutabilitati nequitiam refragari.

(1) Vide has rationes apud Salazar, Rhodes et Joannem a S. Thoma, num. 47. Et iidem prorsus rationibus probatam repens suam doctrinam a PP. De San et Lahousse et Van der Aa.

Viden affinitatem doctrinæ recentiorum cum veterum doctrina relate ad modum conciliandi libertatem immutabilitatemque divinam? Nam utrique determinationem quamdam invehunt cum potentia libera identificatam, et iidem ad rem evincendam utuntur argumentis. Discrimen est in hoc, quod primo veteres illi nolint moralitatem istam, conatum vel applicationem vocare *determinationem formalem*, quemadmodum recentiores, sed tantum *virtualem*; quia nec arbitrabantur prædictam moralitatem esse ipsum formale exercitium libertatis, ut recentiores contendunt, sed tantum applicationem ad ejusmodi exercitium: ex quo etiam illud alterum discrimen consequitur, quod id, quod pro veteribus erat ipsa formalis libertas in actu secundo, nempe formalis determinatio, pro recentioribus sit tantum terminus productus a voluntate creata per exercitium libertatis, vel etiam exercitium libertatis terminative sumptum, ut ipsi loquuntur.

185. Dico 3.º *Quæ præclari adversarii statuunt circa naturam create libertatis tanquam fundamentum sui systematis ad conciliandam divinam libertatem cum immutabilitate, nullatenus admittenda videntur esse.*

In primis suppono, me nomine *formalis exercitii libertatis*, quo præclari adversarii utuntur, intelligere id, quod alii communiter vocant libertatem in actu secundo. Nam libertas in actu primo est facultas potentiæ liberæ, vel loquendo in concreto, est ipsa potentia libera; exercitium vero formale potentiæ liberæ, ut ipsa vox indicat, est usus ejus vel operatio, vel id vi cujus formaliter voluntas denominatur jam libere volens, ideoque constituta extra statum potentiæ vel in actu secundo; sicut tum dicitur quælibet causa in actu secundo, cum exercet suam virtutem et activitatem operando. Itaque

Probatur assertum. α) In doctrina, quam expendimus, *formale libertatis exercitium* aut *volitio activa* vel sumitur pro ipsa potentia libera prout nondum actu operans, sed jam jam operatura vel pro operatione illius, vel pro potentia jam actu operante, seu pro complexu potentiæ atque operationis. Si *primum* dicatur, accipiuntur voces istæ et contra ipsam grammaticalem significationem, quemadmodum jam præmonuimus, et contra communem omnium sensum, nisi me fallit opinio; nunquam enim memini me illas voces usurpatas

nec veris nisi
fundamenta

vidisse aut audivisse pro potentia nondum actu operante seu tantum in actu primo constituta, quantumvis proxima concipiatur ad formalem operationem. Si dicatur secundum, verum esse non potest, quod exercitium formale libertatis vel volitio activa «secundum se et formaliter nihil superaddit reale non solum voluntati divinæ, sed nec voluntati creatæ,» ut scribit R. P. de San (1), aut sit ipsa activa determinatio «penitus cum essentia voluntatis identificata,» quemadmodum loquitur P. Lahousse (2); tum quia nulla causa vel potentia creata secum identificat suam operationem; tum quia operatio immanens, qualis est operatio voluntatis, essentialiter est actus ab ea elicitus, et in ipsa receptus. Si dicatur tertium, idem concludendum est, siquidem non potest identificari adæquate cum potentia id, quod præter potentiam complectitur realem actum ipsi immanentem. Quæ cum ita sint, nihil mirum, si ipsi illi pauci veteres, quos supra meminimus, quantumvis admiserint determinationem quamdam voluntatis cum ea identificatam, illam tamen dixere *virtualem*; nec in ea reposuerunt formale exercitium voluntatis, sed in subsequente operatione, quam formalem determinationem vocarunt (3). Verum non modum solum loquendi, sed rem ipsam in doctissimorum adversariorum systemate nullatenus probandam esse arbitror. Sane

(1) Pag. 181, *His præjactis...*

(2) Pag. 173, *A. De determinatione activa voluntatis.*

(3) Unum mihi occurrit ad aliquo modo in concordiam revocandam formam loquendi recentiorum cum veterum locutionibus. Veteres enim multi (non omnes) per analogiam cum operatione intellectuali (Vide *Psycholog.* vol. 2.um, num. 74, 75 seqq., pag. 281, 288 seqq.) tria distinguebant in volitione, potentiam volentem plene in actu constitutam, actum immanentem, ab ea productum, respondentem verbo intellectus (Vide *Psycholog.*, vol. 3.um num. 16, pag. 35, 36) et modum actionis distinctum, medium inter utramque, quasi viam ad actum vel terminum productum. Si ergo RR. adversarii nomine *formalis exercitii libertatis vel volitionis aut determinationis activæ* significare intendissent tantum actionem voluntatis seu viam et fieri termini immanentis, quod plurimi veteres in entitate moduli reponerant inter potentiam operantem et effectum productum sive in immanentibus sive in transcendentibus operationibus; melius posset modus hic loquendi recentiorum ad aliquam ex antiquis opinionibus revocari. Verum neque tum exercitium istud formale libertatis dici

3) Docent illi præclarissimi viri exercitium formale libertatis vel activam volitionem identificari cum ipsa entitate voluntatis. Ergo, equidem concludo, voluntas semper est in exercitio libertatis, nec potest ullatenus ab eo cessare. Atqui hoc everit ipsam libertatem. Ergo sententia clarissimorum scriptorum in se ipsa repugnans videtur.

Minor subsumpta evidens est, quia tessera libertatis est indifferentia et contingentia. Ergo si exercitium libertatis est aliquid non indifferens vel contingens respectu voluntatis, sed necessarium et prorsus inseparabile ab illa, liberum esse non potest. Aliunde autem dato formali exercitio libertatis, impediri nequit in creatis immanens ejus terminus, seu exercitium libertatis terminative sumptum. Ergo neque exercitium libertatis terminative sumptum potest esse liberum, nisi sit liberum exercitium formale. Ergo si formale libertatis exercitium cum voluntate identificari statuatur, nonne libertas ipsa periri dicenda est?

Probo ergo sequelam vel consequens primum, id, quod penitus identificatur cum entitate voluntatis, est prorsus inseparabile a voluntate; quia nihil potest separari a se ipso, unde et separabilitas est signum communiter agnatum realis distinctionis. Atqui, fatentibus præstantissimis adversariis nostris, formale libertatis exercitium identificatur cum voluntate. Ergo formale libertatis exercitium non potest separari a voluntate.

Brevius. Exercitium formale libertatis vel separari potest a voluntate, vel non. Si separari potest, non identificatur cum illa. Si non potest separari, voluntas non potest cessare ab exercitio formali libertatis, ac proinde voluntas non est libera in formali exercitio libertatis, id est non est simpliciter libera potentia.

4) Secundum istam doctrinam «formale exercitium libertatis consistit in activa determinatione, qua voluntas se determinat ad agendum, vel non agendum: quæ quidem determinatio activa voluntatis habetur per hoc, quod voluntas se constituit in *statu actualis tendentiæ* ad alterutrum

potuisset cum ipsa voluntate identificatum, quia modus actionis ex communissima sententia distinguitur realiter a potentia vel subjecto operante.

oppositorum et ab intellectu propositorum» (1). Ergo voluntas non fuit semper in statu actualis tendentiæ, nec proinde in formali exercitio libertatis. Ergo nisi absurde dicamus eundem re ipsa esse statum actualis tendentiæ et statum indeterminationis seu non actualis tendentiæ, voluntas realiter mutatur formali exercitio libertatis, vi cuius se extrahit ex statu indeterminationis ad illum statum determinationis atque actualis tendentiæ ad alterutrum oppositorum. Atqui impossibile est, id, per quod subjectum aliquid realiter mutatur, identificari cum eodem subjecto. Ergo aut formale libertatis exercitium non est id, quod dicitur esse, aut non identificatur cum voluntate. Hinc vero

2) *Quæro*, per quid voluntas mereatur, vel demereatur? utrum per formale libertatis exercitium, an per terminativum? *Per terminativum* non, quia actus immanens, qui distinctus realiter supponitur a formali exercitio in ista sententia, hoc posito est, aliquid necessario et ineluctabiliter consequens in causa creata. Ergo non potest habere aliam libertatem præter illam, quæ ex formali exercitio libertatis derivatur. Ergo cum meritum et demeritum consequatur libertatem, non potest, secundum prædictam sententiam, meritum et demeritum esse in exercitio terminative sumpto, nisi dependenter ac per derivationem ab exercitio libertatis formali. Verum *nec potest in ipso formali exercitio*, prout a doctissimis adversariis explicato, *meritum et demeritum* esse, quia nemo meretur, vel demeretur, nisi propter opera sua. Atqui per adversarios nostros formale libertatis exercitium non potest esse operatio voluntatis, quia non est aliquid reale superadditum voluntati, sed aliquid *penitus cum essentia voluntatis identificatum*, ut scripsit R. P. Lahousse, qualis prolecto dici nequit operatio voluntatis. Ergo...

Quod argumentum urgeri posset magis ex principiis theologicis, quia nemo potest mereri supernaturaliter per aliquid naturale. Atqui quod penitus identificatur cum voluntate, est naturale. Ergo in sententia, quam examinamus, impossibile est mereri supernaturaliter per formale libertatis exercitium.—Et hæc quidem valeant contra recentiores; quæ

(1) Cl. P. De San, pag. 181, *Includit...*

sequuntur, æque premunt etiam paucos illos veteres, quos prævisse in hoc tentando modo conciliationis inter libertatem immutabilitatemque divinam retulimus.

3) Dicunt præclari adversarii, antequam voluntas libere operetur, aut effectum suum ponat (nempe eliciendo determinationem formalem, ut veteres loquebantur; seu *volutio-nem passivam* vel actum immanentem, qui est terminus formalis exercitii libertatis, vel hoc ipsum exercitium terminative sumptum, secundum recentiorum modum loquendi), natura prius determinatam esse debere voluntatem ad ita operandum, ac determinari per seipsam seu per determinationem virtuales (secundum veteres) seu per formale libertatis exercitium (secundum recentiores) plane identificatum cum voluntate. Atqui determinatio ista identificata cum voluntate natura prior operationis liberæ, vel est prorsus supervacanea, vel inimica libertatis. Ergo responsa prorsus est.

Probo Minor. Posita istiusmodi determinatione prævia seu natura prior, vel potest voluntas non operari actumve secundum ponere, in sensu composito illius, vel non. *Si adhuc posita illa determinatione, possit voluntas abstinere ab actu secundo*; 1.º voluntas nondum determinata est, sed pergit retinere suam indifferentiam. Atqui adversarii eo præcise titulo determinationem prædictam obtrudunt, ut voluntas jam non sit indifferens vel indeterminata, quandoquidem, inquit, «a nulla causa valet procedere aliquis effectus, nisi prius natura causa illa fuerit determinata ad agendum» (1). Ergo in hac hypothesis adversarii proferunt in medium determinationem virtuales vel activam et formale exercitium voluntatis, quod voluntatem adhuc relinquit in sua nativa indeterminatione aut indifferentia, ideoque inutilis est virtualis illa determinatio ad finem intentum. 2.º Si voluntas potest ante operationem ex sua indifferentia ad determinationem virtuales transire, cur non potest transire immediate ad ipsam formalem determinationem seu actum secundum voluntatis? Quare iterum supervacanea apparet virtualis determinatio. *Si vero posita huiusmodi*

(1) P. de San, pag. 181, *His præjactis... Primo...*